

Юшко С.В., к.е.н., доц.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

Важливою передумовою економічного зростання будь-якої країни є належний розвиток освіти та якості надання освітянських послуг. Особливе місце у цій системі належить вищій освіті, яка виступає базою для формування людського капіталу, забезпечує підвищення конкурентоспроможності національної економіки, створює та постійно оновлює науковий потенціал суспільства. Невипадково уряди розвинутих країн світу виділяють на фінансування освіти від 3 до 5,9 % ВВП, у т.ч. на фінансування вищої освіти від 0,5 до 2,3 %. Україна також не є винятком з даної ситуації: видатки зведеного бюджету на освіту становлять за 2014 -2015 рр. 6,3 %, у т. ч на вищу освіту 1,8 % ВВП. Інше питання, що зазначені відносні показники зовсім не співвідносяться зі своїми абсолютними значеннями: якщо, наприклад, видатки на освіту з розрахунку на душу населення складають: у Польщі 1015 дол. США, у Німеччині – 1722, США – 2516 дол. США, то в Україні лише 111 дол. США, у тому числі на розвиток вищої освіти спрямовується з розрахунку на душу населення 218, 412, 466 та 30 дол. США за названими країнами відповідно.

Отже, йдеться про те, що фінансування освіти та вищої освіти, зокрема, здійснюється в нашій країні фактично за залишковим принципом. Не зважаючи на передбачену законом України № 1060-ХІІ від 23 травня 1991 р. мінімальну величину щорічних бюджетних асигнувань, що мають спрямовуватися на освіту (не менше 10 % національного доходу), дана норма жодного разу не була втілена на практиці.

На сьогоднішній день вищі навчальні заклади надзвичайно гостро відчують нестачу коштів для свого розвитку. Це стосується як державних і комунальних, так і приватних навчальних закладів. Не зважаючи на те, що джерелами фінансування державних навчальних закладів визначено кошти державного бюджету та інші не заборонені законодавством джерела, насамперед, власні надходження від надання освітніх послуг, частка першої складової щороку зменшується. Звичайно, це стосується не усіх навчальних закладів, є й винятки, проте загальна тенденція є саме такою: держава постійно сигналізує керівникам вищої школи про необхідність активного і самостійного пошуку фінансових ресурсів для своєї діяльності.

Через брак коштів основними статтями видатків навчальних закладів є оплата праці, нарахування на заробітну плату, оплата комунальних послуг та енергоносіїв, а капітальні видатки по більшості вищів зведені фактично нанівець. Не зважаючи на значну частку видатків на оплату праці в кошторисах бюджетних установ, рівень заробітної плати у працівників вищої школи лишається назадовільним. Як, власне, і більшість осіб, зайнятих у бюджетній сфері, освітяни є заручникам тієї ситуації, коли через занижене значення величини першого тарифного розряду Єдиної тарифної сітки їхні заробітки

також є заниженими. Так, при мінімальній заробітній платі 1450 грн станом на листопад 2016 р. величина посадового окладу (тарифної ставки) працівника 1 тарифного розряду, що береться за основу при визначенні розмірів посадових окладів за розрядами з 5-го по 25-ий, становить 1185 грн, що обумовлює заниження розмірів посадових окладів працівників, тарифікованих за названими розрядами, на 22,4 %. Недоотримання працівниками вищої школи доходів від наукової та викладацької діяльності характерне також для сімнадцятимісячного періоду «грудень 2013 р. – серпень 2014 р.». У цей час мало місце штучне «заморожування» величини посадового окладу (тарифної ставки) працівника 1 тарифного розряду. Не зважаючи на те, що протягом окресленого періоду відбулося суттєве знецінення національної грошової одиниці (індекс споживчих цін склав 177,8 %), розмір посадового окладу (тарифної ставки) працівника 1 тарифного розряду було збільшено лише з вересня 2015 р. на умовні 18,8 %. Передбачена чинним законодавством України індексація доходів працівників, що нараховувалася у цей період, через притаманні їй недоліки не змогла повною мірою захистити заробітки працівників від знецінення.

Певну надію на зростання доходів освітян давали зміни до чинного законодавства у частині справляння єдиного соціального внеску на загально-обов'язкове державне соціальне страхування: з січня 2016 р. ставка нарахувань на фонд заробітної плати була знижена з 36,3 до 22%. Вивільнені кошти (143 грн з кожної тисячі нарахованої заробітної плати) могли б бути спрямовані на заохочення працівників за високі досягнення в роботі, надання матеріальної допомоги тощо, проте, імовірно, були витрачені на оплату комунальних послуг та енергоносіїв за новими, суттєво підвищеними тарифами. Навчальні заклади і сьогодні продовжують шукати шляхи економії обмежених ресурсів, частково чи повністю відмовляючись від опалення навчальних корпусів та аудиторій, переглядаючи графіки навчального процесу та відпусток професорсько-викладацького складу, скорочуючи працівників окремих відділів, зменшуючи обсяги видання навчальної та наукової літератури, кількість відряджень тощо.

Кризова ситуація в економіці, низький рівень платоспроможності населення не дозволяє більшості вишів вимагати від осіб, що навчаються за кошти юридичних та фізичних осіб, й справедливої плати за надавані освітні послуги (насамперед для громадян України): не зважаючи на знецінення гривні та суттєве здорожчання вартості послуг освіти розмір плати за навчання за останні кілька років істотно не збільшився. Необґрунтованою лишається й встановлена платня за проживання студентів у гуртожитках: через наявність законодавчих обмежень її граничного розміру (наприклад, для студентів, абітурієнтів вишів I-IV рівнів акредитації – 40 % величини мінімальної ординарної (звичайної) академічної стипендії) навчальні заклади змушені частину (і дедалі більшу частину) таких (невідшкодованих студентами) видатків здійснювати за власний кошт.

Вирішення проблем фінансування вищої школи в Україні неможливі без усвідомлення можновладцями ролі галузі у розвитку як економіки країни, так і суспільства, та прийняття відповідних рішень, які б носили практичний характер, а не були пустими декларативними заявами політичної еліти.